

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 19 februari 1930 kl. 2 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om avskaffande eller för-
enkling av värnpliktsmönstringen.*

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft till lagutskott hänvisade motionerna nr 258 i andra kammaren av herr *Andersson* i Malmö och nr 342 i samma kammare av herrar *Sjöström* och *Ahl*.

I den förra motionen har hemställts, att riksdagen måtte besluta anhålla hos Kungl. Maj:t om utredning rörande avskaffandet av mönstringsskyldigheten för värnpliktiga eller sagda mönstrings förenkling samt att Kungl. Maj:t måtte till riksdagen avgiva förslag i ärendet.

I den senare motionen har föreslagits, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt framlägga förslag till sådan ändring i gällande bestämmelser rörande mönstringsskyldigheten, att de s. k. höstmönstringarna avskaffas.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda yrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna.

§ 32 i gällande värnpliktslag av den 12 juni 1925 innehåller i fråga om värnpliktigs *mönstringsskyldighet* följande bestämmelser:

**Gällande
bestämmel-
ser om
värnplikts-
mönstring.**

1. Varje år skall mönstring, som i denna paragraf omförmäles, hållas med värnpliktiga, med undantag av dem, som under årets lopp inskrivits eller varit i tjänstgöring såsom värnpliktiga eller som äro inskrivna å sjömanshus och inmönstrade till sjöfart.

2. Med värnpliktiga, utom dem, som äro inskrivna å sjömanshus och tillhöra marinen eller flygvapnet, hålles mönstringen inom varje rullföringsområde. För sådan mönstring är varje värnpliktig skyldig att i enlighet med de närmare föreskrifter, Konungen meddelar, till befälet avgiva tillförlitlig skriftlig uppgift om bostad och yrke, den värnpliktige dock medgivet att under tiden för mönstringen iakttaga personlig inställelse och därvid muntligen avgiva nämnda uppgift.

3. Med värnpliktiga, som äro inskrivna å sjömanshus och tillhöra marinen eller flygvapnet, hålles mönstringen vid sjömanshus. För sådan mönstring är varje värnpliktig skyldig att i enlighet med de närmare föreskrifter, Konungen meddelar, till sjömanshusombudsman avgiva tillförlitlig skriftlig uppgift om bostad och sysselsättning, den värnpliktige dock medgivet att

under tiden för mönstringen iakttaga personlig inställelse och därvid muntligen avgiva nämnda uppgift.

4. Kallelse till mönstring verkställes genom kungörelse, som skall uppläsas minst två gånger i kyrkorna och offentligen anslås inom vederbörande kommuner samt i erforderlig omfattning införas i en eller flera av ortens tidningar.

I fråga om mönstring innehåller gällande inskrivningsförordning av den 23 december 1925 bland annat följande stadganden:

§ 125.

Mönstring enligt § 32 värnpliktslagen avser att årligen lämna rullföringsbefälet tillförlitlig uppgift om de värnpliktigas vistelseort, adress och yrke m. m. samt om vissa värnpliktsförhållanden i syfte att möjliggöra dels erforderliga rättelser i stamrulla och inskrivningsböcker, dels en beräkning av det antal värnpliktiga i olika klasser, som kan komma att inställa sig vid mobilisering.

§ 126.

1. Mönstring hålles årligen för studenter och likställda under tiden från och med den 15 till och med den 31 oktober samt för övriga värnpliktiga under tiden från och med den 1 till och med den 30 november.

2. Med värnpliktiga, som tillhöra rullföringsområde, hålles mönstring i områdets expedition; dock må inom Stockholms stadsrullföringsområde mönstringen hållas å erforderligt antal platser.

Med värnpliktiga, som äro inskrivna å sjömanshus och tillhöra marineus eller flygvapnets beväring, hålles mönstring å sjömanshuset.

3. Skyldiga att fullgöra mönstring äro inskrivna värnpliktiga med undantag av

dem, som under årets lopp inskrivits, eller varit eller vid tiden för mönstringen äro i tjänstgöring såsom värnpliktiga;

dem, som äro inskrivna å sjömanshus och vid tiden för mönstringen äro innönstrade till sjöfart;

dem, som med vederbörligt tillstånd avflyttat från riket; samt

dem, som tillhöra den nomadiserande lappbefolkningen.

§ 127.

1. Vid mönstring skall värnpliktig uppgiva fullständiga för- och tillnamn, födelsetid, inskrivningsnummer, årsklass (klass), yrke eller sysselsättning, kyrkobokföringsort och postadressen därstädes, tillfällig postadress samt det truppslag vid hären eller den tjänst vid marinen, han är tilldelad.¹

Till klass B hörande värnpliktig och manskap i reserven skola även lämna uppgift om det truppförband eller den station, de äro tilldelade. Å sjömanshus inskriven värnpliktig skall jämväl lämna uppgift om sjömanshusets namn och hans registernummer därstädes.

Student och likställd samt sjökaptän och likställd skola även lämna under rättelse om sedan nästföregående mönstring avlagda examina, genomgångna utbildningskurser samt om innehavande befattningar.

¹ Genom Kungl. brev den 17 september 1927 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att värnpliktig, vilken tillhör beväringen och icke är att hänföra till klassen A eller B, skall vid avgivande av mönstringsanmälan, därest han innehar gällande tillstånd (körkort) att föra automobil eller motorcykel, därom lämna uppgift.

2. I mom. 1 nämnda uppgifter skola avgivas muntligen vid personlig inställelse eller insändas skriftligen å därför avsedd *mönstringsanmälan* (formulär nr 29), som, jämte vidfogad blankett till *kvitto å fullgjord mönstring* (formulär nr 30), kostnadsfritt tillhandahålles å varje postanstalt.

Värnpliktig, som inställer sig personligen, skall medhava inskrivningsbok samt, därest han är inskriven å sjömanshus, jämväl sjöfartsbok.

Vid insändande av mönstringsanmälan skall inskrivningsbok bifogas av värnpliktig, som under året med eller utan laga förfall uteblivit från någon honom åliggande värnpliktstjänstgöring. Inskrivningsbok jämte mönstringsanmälan inläggas i kuvert, som förses med rullföringsbefälhavarens (sjömanshusombudsmannens) adress och påskrift »Mönstringsanmälan». Sådan försändelse befordras kostnadsfritt med posten.

Uppgifter, som icke lämpligen kunna införas å blankett till mönstringsanmälan, bifogas och insändas i kuvert enligt ovan givna anvisningar.

§ 129.

3. Har värnpliktig insänt skriftlig mönstringsanmälan, skall rullföringsbefälhavaren, därest icke anteckning om fullgjord mönstring blivit gjord i inskrivningsboken, tillstålla honom *kvitto å fullgjord mönstring* (formulär nr 30). Å kvittot införas de uppgifter, som framgå av formuläret, samt därutöver, enligt bestämmelser, som givas i kommandoväg, andra erforderliga anteckningar.

§ 33 mom. 2 och 3 i 1925 års värnpliktslag innehåller i fråga om *adressanmälningskyldigheten* följande bestämmelser:

Gällande bestämmelser om adressanmälan.

2. Värnpliktig, med undantag av den, som är inskriven å sjömanshus och tillhör marinen eller flygvapnet, skall, därest han ej är i tjänstgöring, hålla vederbörande områdesbefäl underrättat om sin adress.

3. Värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus och tillhör marinen eller flygvapnet, skall, därest han ej är i tjänstgöring eller inmönstrad till sjöfart, hålla sjömanshusombudsmannen underrättad om sin adress.

I fråga om adressanmälan stadgas i 1925 års inskrivningsförordning bl. a. följande:

§ 133.

1. Till rullföringsområde hörande värnpliktig, som icke är i tjänstgöring, är jämlikt § 33 mom. 2 värnpliktslagen skyldig att meddela befälhavaren för rullföringsområdet underrättelse om sin postadress, därest han vistas under annan adress, än den han uppgivit vid inskrivning eller i § 127 denna förordning omförd mönstring. Sådan adressuppgift må meddelas muntligen å vederbörlig rullföringsexpedition, varvid inskrivningsbok skall företes, eller skriftligen enligt i inskrivningsboken lämnat formulär. Försändelse, innehållande adressanmälan, befordras avgiftsfritt med posten.

Är sådan värnpliktig inskriven å sjömanshus, må berörda adressanmälan göras hos sjömanshusombudsman eller, vid avmönstring, hos den, som förrättar avmönstringen, eller, därest den värnpliktige idkar sjöfart å utländskt fartyg, på sätt i sådant fall stadgas i § 134 för värnpliktig, tillhörande sjöruddföringsområde.

2. Det åligger sjömanshusombudsman att ofördröjligen insända av i mom. 1 ovan nämnd värnpliktig gjord adressanmälan ävensom adressuppgift för

värnpliktig, som på- eller avmönstrat till sjöfart, till befälhavaren för det rullföringsområde, den värnpliktige tillhör.

3. — — —

4. Värnpliktig, tillhörande den nomadiserande lappbefolkningen, är befriad från adressanmälningsskyldighet.

§ 134.

1. Den skyldighet, som jämlikt § 33 mom. 3 värnpliktslagen åligger värnpliktig, som tillhör sjörullföringsområde, att, därest han ej är i tjänstgöring eller inmönstrad till sjöfart, hålla sjömanshusombudsmannen under rättad om sin adress, fullgöres genom anmälan av adress, vid avmönstringen till den, som förrättar avmönstringen, samt vid övriga tillfällen muntligen eller skriftligen, enligt i inskrivningsboken lämnat formulär, hos ombudsmannen för det sjömanshus, den värnpliktige tillhör, eller hos annan sjömanshusombudsman. Försändelse innehållande adressanmälan befordras avgiftsfritt med posten.

Idkar sådan värnpliktig sjöfart å utländskt fartyg, skall han, för fullgörande av honom åliggande adressanmälningsskyldighet, till sjömanshusombudsmannen insända anmälan varje gång hans anställning å utländskt fartyg börjar och slutar. Sådan anmälningsskyldighet må fullgöras genom anmälan hos svensk konsul, vilken det åligger att insända densamma till vederbörande sjömanshusombudsman.

2. I mom. 1 här ovan omförmäld adressanmälan skall av sjömanshusombudsmannen insändas till sjörullföringsbefälhavaren. Avser anmälan värnpliktig, som icke tillhör sjömanshuset, skall anmälan av sjömanshusombudsmannen ofördröjligen översändas till ombudsmannen för det sjömanshus, den värnpliktige tillhör.

3. — — —

Straffbestämmelser för underlåten mönstring och adressanmälan m. m.

För åsidosättande av värnpliktslagens föreskrifter om mönstring och adressanmälan innehåller nämnda lag vissa straffbestämmelser, vilka innehållas i § 41 och hava följande lydelse:

1. Värnpliktig, som bort fullgöra i § 32 omförmäld mönstring, men utan laga förfall uraktlåter detta, böte för varje gång fem kronor.

2. Värnpliktig, som utan laga förfall underlåter fullgöra vad honom enligt § 33 mom. 2 eller 3 åligger, böte för varje gång fem kronor.

Vidare innehåller § 45 värnpliktslagen följande bestämmelser:

§ 45.

1. Över värnpliktiga, vilka utan anmält laga förfall uteblivit från inskrivningsförrättning och icke, oaktat sin frånvaro, blivit inskrivna eller frikallade från värnpliktens fullgörande eller som försummat avlämna i § 40 mom. 2 omnämnda handlingar eller underlåtit att fullgöra vad dem enligt § 32 och § 33 mom. 2 eller 3 åligger, skola förteckningar länsvis uppgöras och till Konungens befallningshavande insändas; skolande å förteckningarna för varje värnpliktig angivas hans bostad, där denna är känd, samt, till ledning vid ansvars bestämmande, tillgängliga upplysningar rörande försummelsens beskaffenhet.

Upprättande och insändande av förteckningar över försummelse mot lagbuden i § 32 mom. 2 och § 33 mom. 2 åligger befälhavare, som förrättat mönstringen eller hos vilken anmälan bort göras.

Upprättande av förteckningar över försummelse mot lagbuden i § 32 mom. 3 och § 33 mom. 3 åligger sjömanshusombudsman, vilken översänder dem till sjöfullföringsbefälhavaren, som, efter att hava granskat och påtecknat desamma, insänder dem till Konungens befallningshavande.

2. Av de enligt mom. 1 inkommande förteckningar över värnpliktiga skola särskilda utdrag, upptagande dem, vilka Konungens befallningshavande finner sig böra påföra böter enligt § 40 eller § 41, översändas till vederbörande landsfiskaler och magistrater, försedda med Konungens befallningshavandes resolution, att de i utdragen upptagna böter må omedelbarligen uttagas hos de värnpliktiga, därest de icke invända något däremot, men att, därest de vilja för uteblivandet eller försummelsen styrka laga förfall eller eljest åberopa någon omständighet, som kan leda till deras frikännande från bötesansvar, i vilken händelse de äga undfå skriftlig del av resolutionen i vad dem rör, de skola inom trettio dagar därefter till vederbörande landsfiskal eller magistrat ingiva de bevis, som åberopas till styrkande av deras mot böternas indrivande gjorda invändningar, vid påföljd för uraktlåtenhet därav, att böterna utan hinder av samma invändningar må i laga ordning uttagas. Inkommande bevis skola ofördröjligen insändas till Konungens befallningshavande, som efter prövning av förekommande omständigheter meddelar beslut i saken.

3. Åtnöjes värnpliktig icke med Konungens befallningshavandes beslut, varigenom böter blivit honom slutligen påförda, äger han att inom trettio dagar efter erhållen del av beslutet till Konungens befallningshavande ingiva sina till Konungen ställda besvär, vilka därpå av Konungens befallningshavande jämte eget yttrande insändas till försvarsdepartementet. Besvären må även med posten insändas till Konungens befallningshavande, och skall i sådant fall behörigen styrkas, att den klagande egenhändigt undertecknat besvärsskriften eller att densamma blivit uppsatt på hans begäran eller med hans samtycke.

I § 147 inskrivningsförordningen stadgas härjämte följande:

§ 147.

1. Det åligger Konungens befallningshavande att, sedan sex månader förflutit från det de jämlikt § 45 mom. 1 värnpliktslagen upprättade förteckningar inkommit, låta å särskilt för varje rullföringsområde eller sjömanshus upprättade avskrifter av förteckningarna för varje därå uppförd värnpliktig anteckna, om böter ej påförts honom enligt § 45 mom. 2 samma lag, eller om han blivit från böterna befriad samt, korteligen angivet, av vad skäl, *eller* om bötespåföring vunnit laga kraft, varvid angives, om böterna blivit erlagda eller förvandlade och avtjänade eller äro under indrivning eller avskrivits eller skola avskrivas *eller* om bötespåföringen ännu ej blivit slutligt avgjord, varvid, om anledningen härtill är, att den värnpliktige ej kunnat anträffas, detta angives. För varje å förteckningen uppförd värnpliktig, vilken anträffats, antecknas dessutom dennes adress. Nämda redogörelser översändas inom sjunde månaden till befälhavarna för de rullförings- (sjöfullförings-) områden, vilka de å förteckningarna uppförda värnpliktiga tillhöra. Redogörelserna beträffande värnpliktiga, vilka utan anmält laga förfall uteblivit från inskrivningsförrättning inom rullföringsområde, översändas dock inom samma tid till vederbörande inskrivningsbefälhavare, vilken efter att hava

infört behöriga anteckningar i inskrivningslängden överlämnar desamma till underlydande rullföringsbefälhavare.

2. Sedan rullförings-(sjöruddförings-)befälhavare emottagit de i mom. 1 omnämnda redogörelser, skall han å värnpliktskorten införa på grund härav erforderliga anteckningar. Rullföringsbefälhavare översänder därjämte till värnpliktig, vars adress på sätt i mom. 1 angives blivit känd, de meddelanden, varom bestämmelser givas i kommandoväg.

Enligt § 46 mom. 1 värnpliktslagen skola de jämlikt samma lag inflytande böter under särskild titel redovisas i kronans räkenskaper och ingå till den för bevaringsmanskapet bildade invalid- och pensionsfonden. Ur denna fond beredes understöd åt värnpliktig, som under militärtjänstgöring ådragit sig sådan skada, att han därigenom blivit i större eller mindre mån oförmögen att försörja sig med arbete, ävensom i vissa fall åt hans efterlevande, där skadan förorsakat döden.

Ifrågavarande fond utgjorde vid slutet av budgetåret 1928—1929 omkring 4 miljoner kronor. I bötesmedel hade under budgetåret inlevererats omkring 108,000 kronor. I ersättning till i militärtjänst skadad personal hade från fonden under samma tid utbetalts omkring 265,000 kronor.

Historik. Frågan om ändrade bestämmelser beträffande de årliga mönstringarna och de värnpliktiges adressanmälningsskyldighet har efter tillkomsten av 1885 års värnpliktslag vid åtskilliga tillfällen varit föremål för framställningar inom riksdagen.

Enligt 1885 års värnpliktslag gällde, att mönstringsskyldig värnpliktig skulle personligen inställa sig till mönstring. I den vid 1901 års riksdag antagna värnpliktslagen blev visserligen den personliga mönstringen stadgad såsom regel, men rättighet lämnades jämväl för värnpliktig att i stället avlämna tillförlitlig uppgift om bostad och yrke. Den i förstnämnda lag stadgade skyldigheten för värnpliktig att därjämte vid vissa tillfällen avlämna adressanmälan bibehölls i 1901 års lag i princip oförändrad.

1902 års riksdag.

Redan vid 1902 års riksdag väcktes motion, om att bestämmelsen i § 32 i 1901 års värnpliktslag om mönstringsskyldighet måtte upphöra att gälla. Lagutskottet avstyrkte motionen och riksdagen biföll lagutskottets hemställan.

1905 års riksdag.

Sedan vid 1905 års riksdag ånyo väckts motion om mönstringarnas avskaffande, beslöt riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri riksdagen anhöll, det täcktes Kungl. Maj:t taga under omprövning, under vilka villkor den i § 32 värnpliktslagen stadgade mönstringen skulle kunna upphöra, och för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i värnpliktslagen, som därav kunde påkallas.

Uti den proposition (nr 98), som i fråga om åtskilliga ändringar i värnpliktslagen av Kungl. Maj:t framlades för 1911 års riksdag, upptogs jämväl frågan om nedbringandet av kostnaderna för mönstringar med de värnpliktiga, och föreslogs därvid avskaffande av de dittills förekommande mönstringsresorna för rullföringsbefälet samt en därav föranledd omredigering av § 32 värnpliktslagen. Kungl. Maj:ts förslag blev av riksdagen godkänt. Två vid 1911 års riksdag ånyo väckta motioner om upphörande av mönstringsskyldigheten blevo däremot av riksdagen avslagna.

1911 års
riksdag

Enligt en den 13 juli 1911 utfärdad lag om ändrad lydelse av vissa delar av värnpliktslagen skulle de tidigare förekommande mönstringsresorna upphöra och anmälningar för mönstring mottagas av vederbörande rullföringsbefälhavare i rullföringsexpeditionerna. I stället för att förut den personliga inställelsen för mönstring föreskrivits såsom regel, och lämnande, på uppgivet sätt, av uppgift om bostad och yrke angivits såsom alternativ, stadgades nu, att värnpliktig skulle vara skyldig att, i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelade, till befälet avgiva tillförlitlig uppgift om bostad och yrke, honom dock medgivet att under tiden för mönstringen iakttaga personlig inställelse och därvid muntligen avgiva nämnda uppgift.

Lagen den
13/7 1911 om
ändrad lydelse
av § 32
värnplikts-
lagen.

Vid 1912 års riksdag drogs frågan om värnpliktsmönstringens avskaffande åter under riksdagens prövning. På hemställen av lagutskottet avlät riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t, däri riksdagen anhöll, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i vad mån och på vad sätt den i § 32 värnpliktslagen stadgade mönstring skulle kunna borttagas och ersättas med av myndighet lämnade uppgifter, samt för riksdagen framlägga det förslag, som av utredningen kunde föranledas. Såsom motivering för berörda skrivelse anförde riksdagen bl. a. följande. Så länge den personliga inställelsen till mönstringen kvarstod såsom regel, kunde mönstringen anses hava en viss betydelse för bevarandet av sambandet mellan den värnpliktige och de militära myndigheterna samt därför böra bibehållas. Genom mönstringsskyldighetens fullgörande i regel medelst skriftlig anmälan syntes mönstringen emellertid hava förlorat all betydelse i nämnda avseende. Uppenbarligen vore det emellertid för den personliga värnkraftens behöriga tillvaratagande, i händelse av härens eller flottans försättande på krigsfot och även eljest för mobilisering, fortfarande av vikt, att behörig kännedom förefunnnes om de värnpliktiga, deras antal m. m. Huruvida dock med gällande bestämmelser — vilka, meddelade som de vore i vitt omfattande olika författningar och i olika sammanhang, redan ur formell synpunkt lämnade rum för berättigad anmärkning — detta ändamål verkligen i behörig grad vunnes, syntes icke utan skäl kunna ifrågasättas. Antalet värnpliktiga, som försummat sin mönstringsskyldighet, vore nämligen i många delar av landet synnerligen stort. Det vore även ett överklagat förhållande, att de skriftliga uppgifter, som av de enskilda värnpliktiga för mönstring avlämnades, i ganska stor omfattning ej vore tillförlitliga. Då i allt fall genom mönstringsanmäl-

1912 års
riksdag.

ningarna kunskap icke vunnos om vilka värnpliktiga, som på grund av ådragen kroppsskada eller sjukdom blivit otjänstbara, förefunnos redan härutinnan en ofullständighet, som åtminstone icke avhjälpes genom bibehållande av mönstringsskyldigheten i dess nuvarande form. På grund härav och då vid olika tillfällen konstaterad önskan om borttagande av mönstringsskyldigheten tydde på, att dess betydelse för landets försvarskraft ej vore så allmänt erkänd, som efter så många års tillämpning kunde vara att förvänta, borde mer ingående undersökas, om ej den behövlige kännedomen om de värnpliktigas förhållanden kunde både effektivare och bekvämare vinnas genom någon myndighets medverkan. I den omständigheten, att man i fråga om de anmälningar, som vid flyttning eller vistelse utom rullföringsområde åläge värnpliktig, kunnat förklara skyldigheten till deras lämnande fullgjord genom uttagande och avlämnande av flyttningsbetyg eller annan anmälan hos vederbörande civila myndighet, funne riksdagen även ett skäl för antagande, att sambandet mellan de enskilda värnpliktiga och militärbefälet jämväl i det avseende, varom nu vore fråga, skulle kunna till fördel förmedlas genom samma eller annan civil myndighet.

*Yttranden
över riksdagens
skrivelse
år 1912.*

Över riksdagens nyssnämnda skrivelse inhämtades yttrande från samtliga arméfördelnings- och likställda chefer samt inskrivnings- och rullföringsbefälhavare ävensom från överståthållarämbetet och samtliga Kungl. Maj: ts befallningshavande, vilka sistnämnda myndigheter före yttrandenas avgivande hört vederbörande kontraktsprostar och häradskrivare samt mantalsskrivningsförrättare i stad.

Av de sålunda infordrade yttrandena framgår, att 3 arméfördelningschefer, militärbefälhavaren på Gotland, 10 inskrivnings- och 4 rullföringsbefälhavare förordade återgång till den personliga mönstringsskyldigheten, under det att 3 arméfördelningschefer, 12 inskrivnings- och 30 rullföringsbefälhavare uttalade sig för bibehållande av mönstringsskyldigheten i huvudsakligen nuvarande former, 2 inskrivnings- och 15 rullföringsbefälhavare föresloge avskaffande av mönstringsskyldigheten, under det att 2 rullföringsbefälhavare icke intoge någon bestämd ståndpunkt i frågan samt 2 inskrivningsbefälhavare hade en något svävande ståndpunkt, i det den ene syntes önska mönstringsskyldighetens bibehållande och den andre densamma avskaffande. Av de i ärendet hörda civila myndigheterna förordade 1 Kungl. Maj: ts befallningshavande, 4 kontraktsprostar och 3 mantalsskrivningsförrättare (magistrater däribland inräknade) ett återgående till den personliga mönstringsskyldigheten, 13 Kungl. Maj: ts befallningshavande, överståthållarämbetet, 89 kontraktsprostar och 62 mantalsskrivningsförrättare bibehållande av nämnda skyldighet i huvudsakligen nuvarande form, 8 Kungl. Maj: ts befallningshavande, 57 kontraktsprostar och 66 mantalsskrivningsförrättare mönstringsskyldighetens upphävande, 2 Kungl. Maj: ts befallningshavande, 14 kontraktsprostar och 64 mantalsskrivningsförrättare intoge icke någon bestämd ståndpunkt i frågan. 25 kontraktsprostar och 15 mantalsskrivningsförrättare hyste en svävande uppfattning i

frågan, därav dock 16 av de förra och 12 av de senare myndigheterna syntes luta åt bibehållande av mönstringsskyldigheten samt de återstående åt avskaffande av nämnda skyldighet.

De myndigheter, som ansågo, att mönstringsskyldigheten för de värnpliktiga skulle kunna upphöra, föreslogo i allmänhet, att erforderliga uppgifter skulle kunna erhållas genom medverkan av präster, mantalsskrivningsförrättare, polismyndigheten, husvärdar m. fl.

I de av kontraktsprostarna avgivna yttrandena framhölls särskilt, att pastor icke kunde, utöver vad redan skedde genom s. k. anmälningslistorna, lämna upplysning om de värnpliktigas vistelseorter och övriga värnpliktsförhållanden. Redan nu vore hans möjligheter härutinnan ganska små. Önskvärt vore, i synnerhet om mönstringsskyldigheten avskaffades, att den värnpliktige även ålades skyldighet att för pastor anmäla förändrad adress inom församlingen. Pastor kände icke och hade icke möjlighet att känna de värnpliktigas eventuella otjänstbarhet. Prästerskapet vore redan nu över hövan betungat av skrivgöromål, som icke gäve skäligen tid över åt utövandet av deras egentliga kall. Skulle pastor åläggas hålla reda på de värnpliktigas förhållanden, utöver vad nu skedde, skulle han bliva nödtvungen att ofta resa omkring i de olika orterna och personligen förskaffa sig upplysningar.

Vissa av de hörda kontraktsprostarna ansågo fullgörandet av pastors nuvarande skyldigheter med anmälningslista vara tillräckligt för att göra mönstringarna överflödiga, i synnerhet om de värnpliktiga genom skärpta straffbestämmelser tillhölles fullgöra sina skyldigheter i anmälningsavseende och dessa utsträcktes att gälla även ändrad adress inom samma församling.

Uti de av häradsskrivare och övriga mantalsskrivningsförrättare samt magistrater avgivna yttrandena framhölls huvudsakligen, att ingen myndighet vore i bättre tillfälle än prästerskapet att lämna de uppgifter, som skulle erfordras, om mönstringsanmälningarna borttoges. Mantalsskrivningsförrättarna borde i allt fall icke åläggas att lämna dylika uppgifter, enär de upplysningar, dessa kunde lämna rörande de värnpliktiga, måste helt och hållet grunda sig på de uppgifter, som ifrågavarande tjänstemän erhöle av prästerskapet. Det vore alltså en onödig omväg att härför anlita mantalsskrivningsförrättarna.

I det förslag till värnpliktslag, som framlades vid 1914 års senare riksdag, hade bestämmelserna om mönstring och adressanmälan upptagits i oförändrat skick. Efter att hava redogjort för riksdagens skrivelse i ämnet år 1912 meddelade föredragande departementschefen, att den av riksdagen begärda ganska omfattande utredningen icke hunnit slutföras. Han hemställde därför, att i avbidan härför gällande föreskrifter i ämnet bibehölles oförändrade.

Någon motion förekom icke i ämnet; och propositionen blev i nu berörda del av riksdagen bifallen.

I överensstämmelse med riksdagens beslut infördes i värnpliktslagen den 17 september 1914 i fråga om värnpliktsmönstring och adressanmälan enahanda bestämmelser, som upptagits i förut gällande värnpliktslag.

1914 års
senare
riksdag.

1914 års
värnpliktslag.

1917 års
värnplikts-
kommission.

Den av riksdagen år 1912 begärda utredningen verkställdes av särskilda sakkunniga (1917 års värnpliktskommission). Dessa sakkunniga, herrar friherre R. Marks von Würtemberg, Ericsson i Vallsta, Thorsson, Nilsson i Skottlandshus och Åkerman, anförde i sitt den 27 december 1917 avgivna betänkande i föreliggande frågor, bland annat, följande:

Mönstringens egentliga natur och innebörd vore, att man därmed ville kontrollera inskrivningsböckernas riktighet och stamrullan över de värnpliktiga. Fel, som med nödvändighet måste uppstå i denna rulla, avhjälptes till största delen vid mönstringen. Borttoges denna, skulle rullans tillförlitlighet försvinna och dess användbarhet vid mobilisering på det betänkligaste äventyras. Huvudändamålet med mönstringen kunde sägas vara att årligen en gång lämna rullföringsmyndigheterna tillförlitlig uppgift om de värnpliktigas vistelseort, adress och yrke samt om deras övriga värnpliktsförhållanden (t. ex. tjänstbarhet dels i och för sig, dels ock i fråga om speciella egenskaper och färdigheter, lämplighet för olika tjänst o. s. v., beroende på förändrat yrke, minskad arbetsförmåga, inträffat kroppsligt lyte och dylikt), att hålla nämnda myndigheter underkunniga om, huruvida den värnpliktige själv hade reda på sina värnpliktsförhållanden, så att rättelse i motsatt fall kunde äga rum, samt att klargöra, huru många av ett rullföringsområde tillhörande värnpliktiga av olika klasser kunde beräknas vid mobilisering.

En del av de i ärendet hörda myndigheterna hade förordat ett återinförande av den personliga mönstringsskyldigheten såsom obligatorisk, eventuellt med frikallande av en eller annan klass av värnpliktiga från personlig inställelse. En sådan skärpning av mönstringsplikten ansåge kommissionen icke kunna ifrågakomma, liksom kommissionen å andra sidan icke ville tillstyrka ett borttagande av den åt värnpliktig, som så önskade, medgivna rättigheten att iakttaga personlig inställelse vid mönstring. En genom kommissionens försorg inforrad statistik beträffande utfallet av mönstringarna år 1916 utvisade, att de värnpliktiga fortfarande i mycket stor utsträckning begagnade sig av mönstring medelst personlig inställelse. Kommissionen ansåge denna rättighet så mycket mindre böra förmenas dem, som mönstring med personlig inställelse givetvis vore den ur militär synpunkt mest önskvärda formen för mönstring.

I fråga om det andra i värnpliktslagen angivna sättet för fullgörande av mönstring, eller insändande av mönstringsanmälan, ansåge värnpliktskommissionen, i likhet med flertalet av de i ärendet hörda myndigheterna, den till stöd för riksdagens uttalande i ämnet liggande uppfattningen — nämligen att då prästerskapet vore skyldigt att lämna uppgifter om de i kyrkobokföringsområdet in- och utflyttade samt om dödsfall, detsamma lätteligen skulle kunna lämna även mönstringsuppgifter bättre och mera fullständiga, än som skedde under nuvarande förhållanden — icke vara med rätta förhållandet överensstämmande. Den kontrollätgård, som läge uti prästerskapets (rotemännens i Stockholm) månatliga anmälningslistor till områdesbefälet, vore icke tillfyllest för en effektiv kontroll av stamrullorna över de värnpliktiga. Skulle förändret av rullorna grundas allenast på dessa anmälningslistor, komme desamma att bliva i hög grad ofullständiga och vilseledande. Även om prästerskapet skulle kunna åläggas att meddela underrättelser rörande de värnpliktigas bostad och sysselsättning, så kunde detta icke vara någon full ersättning för mönstringen, vilken ju även måste anses vara av betydelse där-

utinnan, att den värnpliktige erinrades om sina skyldigheter i värnpliktshänseende. Prästerskapet, som hade svårt att fylla de uppgifter, som redan nu enligt värnpliktslag och inskrivningsförfordning tillkomme detsamma, torde ännu mindre kunna motsvara den vittomfattande uppgift, man velat överlämna åt detsamma. Av endast inskrivningsnumret visste icke pastorsämbetet, om den värnpliktige vore mönstringsskyldig eller ej, enär den värnpliktige ej vore mönstringsskyldig de år, under vilka han varit i tjänstgöring. Slutligen kunde, såsom jämväl flera av de i ärendet hörda myndigheterna framhållit, påpekas, att prästerskapet (rotemännen), som dock numera å anmänningslistorna till vederbörande rullföringsmyndigheter jämväl skulle upp- taga anmälda flyttningar inom församlingen eller roten, i själva verket ofta ej heller kunde lämna nödig uppgift om värnpliktigs bostad. De värnpliktigas kyrkobokföringsorter borde för detsamma vara bekanta, men ingalunda vederbörandes postadresser, som ofta ej framginge av kyrkobokföringsorterna. Ej heller hade prästerskapet kännedom om vistelseort och postadress för de talrika värnpliktiga, som vistades utom kyrkobokföringsorten.

Av övriga myndigheter, som skulle kunna tänkas fullgöra ifrågavarande uppgiftsplikt i stället för de värnpliktiga, hade i främsta rummet ifrågasatts mantalsskrivningsförrättarna. Skulle mönstringsskyldigheten för de värnpliktige ersättas med av mantalsskrivningsförrättarna lämnade uppgifter, måste dessa härröra från mantalslängden. Då nu denna vore upprättad med ledning av anteckningarna i församlingsboken, insåges ju lätt, att, utöver alla de skäl, som anförts mot att prästerskapet ålades ifrågavarande skyldighet, beträffande mantalsskrivningsförrättarna dessutom tillkomme den omständigheten, som gjorde sistnämnda myndighet i ännu mindre grad än prästerskapet i stånd att lämna berörda för ett effektivt försvar så viktiga uppgifter, att desamma ledde sitt ursprung från prästerskapet och sålunda vore uppgifter i andra hand.

Det hade även föreslagits, att åliggandet att avgiva ifrågavarande uppgifter borde överlämnas åt polismyndighet eller kommunala myndigheter. Dessa myndigheter förde emellertid icke några handlingar, motsvarande kyrkoböcker eller mantalslängder, och kunde således icke utan att infordra erforderliga uppgifter från de värnpliktiga själva befordra sådana till rullföringsmyndigheterna. Detta sätt att lösa frågan skulle således skapa en ny mönstringsskyldighet och endast innebära en onödig omväg, som dessutom säkerligen komme att medföra onödig och vidlyftig skriftväxling mellan myndigheterna. Ej heller kunde uppgifterna väntas bliva mera tillförlitliga genom att de lämnades av civil myndighet såsom mellanhand i stället för direkt till den militära.

Enahanda anmärkning kunde ock göras gällande beträffande varje annan myndighet, som skulle kunna tänkas förmedla ifrågavarande uppgifter till rullföringsmyndigheterna.

Det återstode då att utröna, huruvida ej mönstringen skulle kunna ersättas med på något annat sätt lämnade uppgifter. Därvid hade framkastats tanken på samarbete härutinnan mellan rullföringsmyndigheterna, å ena, samt prästerskapet, mantalsskrivningsförrättarna, kronobetjäningen eller de kommunala myndigheterna, å andra sidan. I sådant avseende hade föreslagits, att rullföringsbefälhavaren (sjömanshusombudsmannen) skulle sända en förteckning över de för året mönstringsskyldiga värnpliktiga till någon av dessa myndigheter, vilken därefter skulle återsända förteckningen, försedd med de värnpliktigas senaste adress. Detta förslag fölle dock på den invändningen, att de värnpliktiga själva och synnerligast sådana, som vistades utom

kyrkobokföringsorten, vore bäst i tillfälle att lämna uppgifter om sin vistelseort och i många fall vore de enda, som kunde göra det.

Värnpliktskommissionen hade icke kunnat finna något sätt för ernående av ifrågavarande uppgifter rörande de värnpliktiga, som bättre och med mindre besvär för de värnpliktiga själva än den nuvarande mönstringen tillgodosåge såväl statens berättigade krav härutinnan som den enskildes intressen. Att märka vore nämligen, att *primäruppgifterna under alla förhållanden måste lämnas av de värnpliktiga själva*. Kommissionen ansåge det därför vara nödvändigt att bibehålla den årliga mönstringen.

Kommissionen ville emellertid, såsom den (under namn av landstormskommittén) redan uti ett den 14 december 1916 avgivet betänkande anmält, gå ett steg längre i avseende å mönstringsskyldigheten och föreslå densamma *utsträckande till landstormen*. I berörda betänkande hade kommissionen yttrat, att det icke rått någon som helst tvekan eller meningsskiljaktighet härutinnan, att för landstormen borde stadgas mönstrings- och adressanmälnings-skyldighet lika med den, som ålades värnpliktiga tillhörande beväringen, varjämte kommissionen förklarar sig vara av den åsikten, att man icke borde fransäga sig fördelen av att för stamrullors och värnpliktssedlars vederbörliga komplettering erhålla uppgifter direkt från de värnpliktiga själva.

Vid behandling av frågan om lämpligheten av att bibehålla mönstrings-skyldigheten för de värnpliktiga hade värnpliktskommissionen emellertid överlagt, huruvida icke för vinnande likafullt av de utav riksdagen angivna syftemål den nuvarande formen för mönstring skulle kunna undergå förbättring i något eller några avseenden. Så ansåge kommissionen det vara synnerligen lämpligt att genomföra ett av år 1916 inom lantförvarsdepartementet tillkallade sakkunniga för verkställande av utredning rörande förändrad teknik vid arbetet inom rullföringsexpeditionerna m. m. framställt förslag, att till den nuvarande blanketten för mönstringsanmälan skulle fogas ett nytt formulär i form av ett med mönstringsanmälan sammanhängande tjänstebrevkort, ställt till den värnpliktige, som insänt mönstringsanmälan utan att inskrivningsbok bifogats, och å vilket vederbörande rullförings-(sjöfullförings-) befälhavare meddelade, dels för värnpliktig, som skulle hänföras till annan klass, vilken årsklass han tillhörde, dels ock för övriga värnpliktiga, att mönstringen fullgjorts visst år. I full analogi med vad förhållandet vore beträffande värnpliktig, som iakttoge personlig inställelse till mönstring eller i övrigt vid mönstring ingåve inskrivningsbok till vederbörande mönstringsmyndighet, nämligen att sådan värnpliktig uti sin inskrivningsbok erhöle medelst av mönstringsbefällets namnteckning eller stämpel bestyrkt bevis, att han visst år fullgjort sin mönstringsskyldighet, hade ovannämnda sakkunniga sålunda föreslagit införandet av kvitto från rullföringsbefålet å fullgjord mönstring jämväl för värnpliktig, som insänt skriftlig mönstringsanmälan, utan att inskrivningsbok bifogats.

Såsom ett ytterligare medel att vinna bättre resultat av mönstringarna borde truppbefålet åläggas att i högre grad, än vad för närvarande redan vore fallet, under de värnpliktigas första tjänstgöring noggrant undervisa dem om deras skyldigheter med avseende å mönstring samt vid repetitionsövning göra ytterligare påminnelser härom. Denna undervisning borde ske i förening med övningar, som skulle bestå uti ifyllande av anmälningsblanketter.

Otvivelaktigt innebure flera av ovan angivna förslag ökat arbete för rullföringsmyndigheterna, men med hänsyn till att därigenom mönstringen för de värnpliktiga verkligen skulle kunna fylla sitt ändamål, borde alla betänkligheter att något utvidga arbetsbördan för nämnda myndigheter få vika. För

att rullföringsmyndigheterna emellertid icke i allt för hög grad skulle betungas vid utfärdande av de föreslagna kvittona å gjorda mönstringsanmälningar, borde föreskrift lämnas därom, att värnpliktigt skulle å kvittoblancketten ifylla sitt namn och inskrivningsnummer samt sin postadress.

I detta sammanhang ville värnpliktskommissionen dock framhålla, att själva organisationen av de myndigheters expeditioner, vilka nu handhade rullföring och redovisning av de värnpliktiga, nämligen rullföringsexpeditioner och landstormsområdesbefälhavares expeditioner, vore bristfällig. Icke minst i samband med det ordnande av de värnpliktigas mönstrings- och anmälningsplikt, kommissionen föresloge, syntes emellertid en omorganisation av dessa myndigheters arbetskrafter vara påkallad. Kommissionen förutsatte, att frågan härom inom en nära framtid bleve föremål för utredning.

Värnpliktskommissionen hade ansett ett av 1916 års sakkunniga angående rullföringstekniken väckt förslag, att värnpliktig skulle åläggas att omedelbart anmäla förändring av postadress, vara att föredraga framför ett borttagande av hela anmälningsförfarandet enligt § 33 mom. 2 a) värnpliktslagen. Ifrågasvarande lagrum borde därför undergå erforderlig ändring. I sammanhang härmed borde för landstormsmän stadgas adressanmälningsskyldighet lika med den, som ålades till beväringen hörande värnpliktiga.

Vid framläggande för 1918 års riksdag av förslag till vissa ändringar i värnpliktslagen yttrade föredragande departementschefen i föreliggande frågor följande:

1918 års
riksdag.

Såsom värnpliktskommissionen framhållit, är huvudändamålet med mönstringen att lämna vederbörande rullföringsmyndigheter tillförlitliga uppgifter rörande de värnpliktigas vistelseort, adress och yrke samt om deras värnpliktsförhållanden i övrigt. Dyliga uppgifters lämnande utgör en nödvändig förutsättning för att mobiliseringsverket skall kunna på ett tillfredsställande sätt fungera. Mönstringsinstitutionen utgör således ett för krigsberedskapens vidmakthållande nödvändigt led uti en välordnad härorganisation.

Av den utav värnpliktskommissionen i ärendet verkställda utredningen torde tydligt framgå, att något annat sätt för erhållande av de med mönstringen avsedda uppgifter, som bättre och med mindre besvär för de värnpliktiga själva än det nuvarande mönstringsförfarandet tillgodoser såväl statens berättigade krav härutinnan som den enskildes intresse, icke står till buds. Vid sådant förhållande torde, i enlighet med vad värnpliktskommissionen föreslagit, någon ändring i det nu föreskrivna tillvägagångssättet för mönstringsuppgifternas införskaffande icke böra vidtagas.

Erfarenheterna från såväl 1914 års landstormsmobilisering som de därefter årligen anordnade lagstadgade landstormsovningarna hava till fullo ådagalagt nödvändigheten av, att den för beväringen hittills stadgade mönstrings- och adressanmälningskyldigheten utsträcker jämväl till landstormen. Frånvaron av varje sådan skyldighet för landstormen medför, att vederbörande landstormsrullor äro i hög grad ofullständiga och otillförlitliga. Såväl med hänsyn till angelägenheten av att vid inträffande mobilisering kunna för militära ändamål fullt tillgodogöra sig den till landstormen hörande personalen som ur synpunkten av de lagstadgade landstormsovningarnas behöriga fullgörande torde det vara oundgängligen erforderligt, att vederbörande militärmyndigheter erhålla i möjligaste mån tillförlitliga uppgifter även om landstormsmännens vistelseort, adress, yrke och värnpliktsförhållanden. Jag finner mig därför böra biträda värnpliktskommissionens förslag, att mönstringsskyldigheten ut-

sträckes att omfatta jämväl till landstormen hörande värnpliktiga. Värnpliktiga, vilka vid den nya lagbestämmelsens ikraftträdande redan blivit överförda till landstormen, torde dock fortfarande böra vara befriade från mönstrings-skyldighet.

Av enahanda skäl, som anförts i fråga om mönstringsskyldigheten, böra landstormsmännen även beträffande adressanmälningsskyldighet likställas med värnpliktiga, tillhörande beväringen. Härav betingade ändringar i värnplikts-lagen torde därför böra vidtagas.

I anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag hemställdes i en inom andra kammaren väckt motion, att i propositionen måtte göras, bland annat, den ändringen, att mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten icke måtte utsträckas till landstormsmännen.

Lagutskottet fann Kungl. Maj:ts förslag vara ägnat att i görligaste mån undanröja de brister, som vidlåde då gällande värnpliktslag. Vidkommande det motionsvis framförda yrkandet, att den för beväringen dittills stadgade mönstrings- och anmälningsskyldigheten icke måtte utsträckas till landstormen, fann utskottet motionen i denna del icke förtjäna avseende.

Utskottets hemställan bifölls av första kammaren, medan andra kammaren avslög mönstringsskyldighetens utsträckande till landstormen. Efter samman-jämkning godkände även andra kammaren utskottets förslag i denna del.

1920 års
riksdag.

Vid 1920 års riksdag väcktes inom andra kammaren motion om upphävande av mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten för landstormsmän.

Över motionen avgav första lagutskottet utlåtande, däri utskottet anförde följande. Utskottet funne den för landstormsmän stadgade mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten vara av väsentlig betydelse för uppnående av den fullständighet och tillförlitlighet i landstormsrollorna, som torde vara erforderlig såväl vid inträffande mobilisering som för de lagstadgade landstormsövningarnas behöriga fullgörande. Utskottet ansåge jämväl, att det skäligen ringa besvär, som behörigt fullgörande av ovannämnda skyldighet numera enligt de i 1914 års värnpliktslag givna bestämmelser kunde anses innebära, icke borde föranleda upphävande av en för landstormsinstitutionens vederbörliga utnyttjande så betydelsefull skyldighet.

Motionen avslögs härefter av riksdagen.

1924 års
riksdag.

I det förslag till ny värnpliktslag, som förelades 1924 års riksdag, hade bestämmelserna om *mönstring* upptagits i huvudsakligen oförändrat skick.

I fråga om *adressanmälningarna* föreslogos vissa ändringar.

Särskilda utskottet föreslog sådan ändring i propositionen, att mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten skulle avskaffas för sådana värnpliktiga, som frikallats från värnpliktens fullgörande under fredstid. Den praktiska nyttan därav syntes nämligen utskottet icke stå i rimligt förhållande till de olägenheter, mönstrings- och adressanmälningarna, särskilt i betraktande av

den stora omfattning, nämnda värnpliktskategori komme att erhålla, skulle vålla enskilda och myndigheter.

Propositionen om ny värnpliktslag blev emellertid, som bekant, avslagen.

Vid 1925 års riksdag framlade Kungl. Maj:t i propositionen om ny värnpliktslag samma förslag i fråga om värnpliktsmönstringen och adressanmälningsskyldigheten, som förelegat vid föregående års riksdag. I propositionen anfördes följande:

1925 års
riksdag.

Enligt det av 1924 års försvarsutskott avgivna förslaget skulle mönstrings-skyldigheten avskaffas för sådana värnpliktiga, som frikallats från värnplik-tens fullgörande under fredstid. Då det emellertid bör förutsättas, att en in-kallelse av dylika värnpliktiga kan ifrågakomma vid krigsfara eller under krig, har mönstringsskyldigheten för dessa värnpliktiga bibehållits i det nu föreliggande förslaget. Av samma skäl har jämväl adressanmälningsskyldig-heten bibehållits.

Inom andra kammaren väcktes en motion, däri föreslogs, bland annat, sådan ändring i Kungl. Maj:ts förslag, att mönstrings- och adressanmälningsskyl-digheten icke måtte omfatta värnpliktiga tillhörande landstormen.

Under återopande av vad departementschefen anfört i denna fråga i den ovan nämnda propositionen till 1918 års riksdag fann sig särskilda utskottet icke kunna tillstyrka bifall till motionen. I övrigt anförde utskottet följande: Utskottet hade kommit till den uppfattningen, att då den värnpliktige ansetts kunna befrias från mönstringsskyldighet det år, varunder han varit i tjänst-göring, sådan befrielse utan större olägenhet skulle kunna medgivas jämväl beträffande det år, under vilket den värnpliktige undergått inskrivning. I be-rörda syfte föreslog utskottet viss ändring i § 32. För övrigt hade utskottet icke något att erinra mot den avfattning, förevarande paragraf erhållit i Kungl. Maj:ts förslag.

Riksdagen godkände den av utskottet föreslagna lagändringen.

Vid 1927 års riksdag väcktes inom andra kammaren två motioner, avseende upphävande av eller inskränkning i värnpliktigas mönstrings- och adressan-mälningsskyldighet.

1927 års
riksdag.

I sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 2, hemställde andra lagutskottet på anförda skäl om avslag å motionerna. Reservation med yrkande om bifall till motionerna anfördes av två av utskottets ledamöter. Utskottets hemställan bi-fölls av riksdagen.

I en till Stockholms stadskollegium ställd, den 22 november 1928 dagtecknad skrift hade *polismannen K. A. Lindström* påkallat kollegiets uppmärksamhet i föreliggande fråga och därom anfört bland annat följande:

Framställ-
ning år 1928
rörande upp-
hävande av
mönstrings-
skyldigheten
eller ändring
i sättet för
dess full-
görande.

Under november månad åligger det den stockholmska befolkningen att man-talsskriva sig. För män i värnpliktsåldern tillkommer därjämte att under samma månad göra anmälan om sin adress till rullföringsområdets expedition. Denna senare påлага är enligt undertecknads mening en fullkomligt onödig åtgärd, all-

denstund mantalskontoret har skyldighet, vilket även utföres, måhända dagligen, att anmäla dit inkomna nya eller förändrade adresser till rullföringens expedition. Då undertecknad under många år som polisman sysslats just med ärenden av ifrågavarande slag och jag därunder blivit allt mer och mer övertygad om det onödiga i relaterade pålaga, och då jag icke finner någon institution mera lämpad att föra befolkningens talan, än just stadskollegiet, tillåter jag mig vädja till kollegiet att taga sig an denna sak och söka få till stånd en bättre tingens ordning eller få mönstringsskyldigheten helt avskaffad. Enligt vad undertecknad vidare funnit, torde knappast någon fråga kunna framletas, varuti befolkningen är så enhällig om det onödiga som just i fråga om mönstringsskyldigheten, vilket också finnes fullt fog för. Mantalskontoret anmäler ju alla nya adresser till rullföringen, dock med undantag, då flyttning sker inom kyrkoförsamling. Utvidgas skyldigheten härutinnan för mantalskontoret, så torde bli svårt att motbevisa ett påstående, att mantalskontorets adressuppgifter till rullföringen äro mera värdefulla än de uppgifter, som inkomma genom den personliga mönstringen. Undertecknad har särskilt velat påpeka detta senare, alldenstund det synes mig uppenbart, att ifrågavarande mönstring bäst kunde ske via mantalskontoret, därest den ej helt avskaffas, endera genom att särskild mönstringsanmälan till rullföringen bifogades eller att i en egen kolumn ifylldes å mantalsförteckningen, att avgivaren vore mönstringsskyldig. Det vore sedan mantalsskrivningens myndigheters sak att vidare befordra uppgifterna till rullföringen. Nu måhända någon kan säga, att detta skulle bli en merutgift för kommunen. Men så blir ingalunda förhållandet, ty kostnaden för arbetet med dem, vilka försumma mönstra, blir så stor, att enligt min mening det skulle bli billigare att utföra det arbete, jag föreslagit, i förhållande till arbetet med indrivningen av de s. k. mönstringsfemmorna. Och i båda fallen får staden betala kostnaden, under det att de indrivna femmorna gå till rent statsändamål. Vidare kanske någon vill påstå, att mönstringsskyldigheten med ty åtföljande böter är till för att åstadkomma bättre ordning. Ingenting kan vara mera oriktigt i realiteten. Ty vi polismän träffa inga andra än de, vilka uppgivit sin adress till mantalskontoret. Övriga, det vill säga de, vilka icke anmäla sig till sagda kontor, ja, dem träffa vi ej på och kunna ej utkräva av dem några böter. Sakförhållandena äro alltså bakvända i detta hänseende, ty de ordentliga få plikta och de oordentliga slippa undan. Med stöd av ovan sagda vågar jag således hemställa, att stadskollegiet tager sig an denna befolkningens sak och söker åstadkomma förbättring i praktiskt hänseende på sätt jag i skrivelsen skisserat.

Över framställningen avgav mantalskontoret yttrande den 14 december 1928, vid vilket var fogad en av *t. f. mantalskommisarien G. Kollberg* i ärendet avgiven så lydande promemoria:

Det ingivna förslaget innebär i huvudsak upphävandet av bestämmelsen angående värnpliktigs skyldighet att årligen under november månad ingiva mönstringsanmälan till befälhavare för rullföringsområde (ombudsman för sjömanshus) och anmälningsskyldighetens ersättande av

alt. I. utvidgad skyldighet för mantalskontoret att lämna adressanmälningar till vederbörlig militär myndighet eller

alt. II. skyldighet för mantalsskrivningsförrättare att till samma myndighet vidarebefordra särskilda uppgifter, som den värnpliktige skulle lämna i samband med mantalsskrivningen.

Beträffande alternativ I.

Mantalskontoret har skyldighet att till vederbörande militärmyndighet, inskrivningsbefälhavare, rullföringsbefälhavare eller ombudsman för sjömanshus överlämna följande uppgifter rörande i Stockholm bokförda personer i värnpliktsåldern.

a) Inskrivningslista (en gång årligen) över personer, som inträda i värnpliktsåldern.

b) Inflyttningskort (dagligen) å värnpliktiga, som inflytta till Stockholm eller flytta från en församling till en annan inom Stockholm. (Kort å värnpliktiga, som utflytta från Stockholm till församling inom landet, lämnas icke av mantalskontoret utan av landsortsförsamlingen.)

c) Anmälningsskort (en gång årligen) å värnpliktiga, som överföras till registret över obefintliga och (dagligen) å dem, som överföras från nämnda register, ävenså (dagligen) å dem, som avflytta till utrikes ort eller avlida. Därjämte lämnas uppgift å namnförändringar.

Mantalskontoret lämnar däremot icke uppgifter till de militära myndigheterna rörande flyttningar inom samma församling i Stockholm. Ett åläggande för mantalskontoret härutinnan skulle medföra utskrivandet av c:a 20,000 kort årligen och innebära en kostnadsökning av högst 800 kronor.

Då av uttalanden att döma yrkesuppgiften å nuvarande mönstringsanmälningar synes vara av värde för rullföringen framhålles att uppgift rörande den värnpliktiges yrke lämnas av mantalskontoret å förutnämnda inflyttnings- och anmälningsskort, vilken uppgift mantalskontoret erhåller vid vederbörande flyttningsanmälan.

Huruvida de värnpliktiga allt fortfarande inneha inskrivningsbok lär i viss mån konstateras i samband med mönstringsanmälan. Vid ett eventuellt borttagande av mönstringsskyldigheten kan kontroll härutinnan erhållas genom att den värnpliktige ålägges att vid *varje* flyttningsanmälan å mantalskontoret förete sin värnpliktsbok och att mantalskontoret å inflyttnings- eller anmälningsskorten lämnar rullföringen uppgift i de fall värnpliktig förlorat nämnda bok. Kontrollering av vederbörande värnpliktsnummer erhålles genom att mantalskontoret antecknar detsamma å förutnämnda kort.

Av ovanstående torde framgå att de militära myndigheterna genom föreslagna utökning av mantalskontorets anmälningsskyldighet erhålla fortlöpande uppgifter rörande de värnpliktigas vistelseort, yrke och innehav av inskrivningsbok.

Huruvida mönstringsanmälningsskyldigheten för de värnpliktiga i Stockholm kan upphävas utan att bestämmelserna för riket i övrigt ändras är jag icke i tillfälle att bedöma. Är så förhållandet, bör mantalskontoret åtaga sig det genom förslaget utökade arbetet.

Beträffande alternativ II.

Detta alternativ innebär en betungande ökning av mantalsskrivningsförrätarens göromål under mantalsskrivningstiden, varför detsamma icke torde kunna förordas.

I detta sammanhang tillåter jag mig framhålla önskvärdheten av att frågan rörande bötesbestämmelser vid försummad flyttningsanmälan upptages till behandling. Böter äro stipulerade för försummad mönstringsanmälan men icke för försummad anmälningsskyldighet till mantalskontoret, vars folkbokföring dock ligger till grund för ett flertal betydelsefulla ändamål.

För egen del anförde *mantalskontoret* följande:

Av promemorian synes framgå att i Stockholm åtgärder kunna vidtagas för att de militära myndigheterna skulle genom mantalskontoret erhålla uppgifter, varigenom mönstringsanmälans bibehållande finge skäligen liten betydelse. Emellertid torde det vara tivelaktigt, att erforderliga uppgifter av detta slag kunna för landet i övrigt lämnas av pastorsämbetena, och anser mantalsnämnden det knappast kunna ifrågasättas, att endast i Stockholm skrivna personer befrias från skyldigheten att göra ifrågavarande anmälan.

Vidare avgav *överståthållarämbetet* för *polisärenden* yttrande den 26 februari 1929, i vilket yttrande anfördes följande:

Enligt t. f. mantalskommisarien Kollbergs P. M. skulle förslagsställarens alternativ II, d. v. s. mönstringsanmälans upptagande i sammanhang med mantalsskrivningen, innebära en betungande ökning av mantalsskrivningsförrättarens göromål under mantalsskrivningstiden, varför detsamma syntes icke kunna förordas. Mantalsnämnden har icke heller förordat en sådan anordning. Genom tillämpning av alternativ I skulle mönstringsanmälan ersättas med uppgifter från mantalskontoret angående värnpliktige, som flyttat, men beträffande alla de övriga skulle efter skedd inskrivning icke lämnas några vidare uppgifter. Den årliga mönstringens betydelse av inventering av hela personaltillgången skulle därigenom bortfalla. Det syntes därför icke vara antagligt att alternativ I kan finnas tillfredsställande med hänsyn till försvarsväsendets behov. Såsom mantalsnämnden framhållit torde det också vara tivelaktigt, huruvida en ordning enligt detta alternativ kan åstadkommas för andra orter än Stockholm. Under sådana förhållanden synes det knappast vara möjligt, att den föreliggande framställningen kan föranleda till den ändring av värnpliktslagen, som skulle vara erforderlig för den ifrågasatta förändringens genomförande.

Den nuvarande mönstringsskyldigheten vållar naturligtvis polisen en del arbete beträffande värnpliktige som försumma sin skyldighet, dels för polisdomstolen och dels för ordonnansavdelningens personal, men dessa göromål äro icke så betungande, att det från polismyndighetens sida finnes någon anledning att föreslå ändring av de nu gällande bestämmelserna.

Stadskollegiet överlämnade med skrivelse den 21 mars 1929 genom överståthållarämbetet handlingarna i ärendet till chefen för försvarsdepartementet, därvid kollegiet förklarade, att det ansåge önskvärt, att frågan om möjligt löstes i den riktning, förslagsställaren tänkt sig.

I ärendet infordrade Kungl. Maj: t yttrande från *chefen för generalstabens*. Denne anförde med anledning härav i skrivelse den 7 juni 1929 följande:

Kontrollen över de värnpliktiga, då de icke äro i tjänstgöring, har till *ändamål* dels att lämna de militära myndigheterna erforderliga uppgifter, för att rullor och handlingar över de värnpliktiga skola kunna användas för vissa ur mobiliseringssynpunkt viktiga åtgärder m. m., dels att hålla nämnda myndigheter underkunniga om, huruvida de värnpliktiga själva hava reda på sina värnpliktsförhållanden, så att rättelse i motsatt fall kan äga rum.

För möjliggörande av kontrollen äro de värnpliktiga ålagda vissa skyldigheter.

I *Sverige* åligger varje värnpliktig, med undantag av dem, som under årets lopp inskrivits eller varit i tjänstgöring såsom värnpliktiga, eller som äro in-

skrivna å sjömanshus och inmönstrade till sjöfart, att årligen på hösten undergå mönstring. Vid mönstringen skall värnpliktig uppgiva fullständiga för- och tillnamn, födelseid, inskrivningsnummer, årsklass (klass), yrke eller sysselsättning, kyrkobokföringsort och postadressen därstädes, tillfällig postadress samt vissa övriga uppgifter avseende hans värnpliktsförhållanden. Student och likställd samt sjökaptan och likställd skola även lämna underrättelse om sedan nästföregående mönstring avlagda examina m. m. Mönstringsskyldigheten kan fullgöras *antingen* genom personlig inställelse å vederbörlig rullföringsexpedition (sjömanshus), varvid värnpliktig skall medhava inskrivningsbok samt, därest han är inskriven å sjömanshus, jämväl sjöfartsbok, *eller ock* medelst insändande till vederbörande rullföringsbefälhavare (sjömanshusombudsman) av skriftlig mönstringsanmälan, som kostnadsfritt tillhandahålles å varje postanstalt. I vissa föreskrivna fall skall vid insändande av mönstringsanmälan inskrivningsbok bifogas. Försändelse innehållande mönstringsanmälan ev. jämte inskrivningsbok befordras kostnadsfritt med posten. Rullföringsmyndigheten åligger att granska företedd eller insänd inskrivningsbok samt att i densamma införa vissa erforderliga anteckningar och ändringar eller, därest mönstringsanmälan utan bifogande av inskrivningsbok insänts, i ett särskilt kvitto å fullgjord mönstring införa vissa upplysningar. Vid återställandet av här angivna handlingar till de värnpliktiga erhålla dessa sålunda kännedom om vissa för deras värnpliktsförhållanden nödvändiga uppgifter.

För att hålla rullföringsbefålet underkunnigt om de värnpliktigas vistelseort eller hemvist vid resa eller flyttning finnas vissa skyldigheter stadgade såväl för civila myndigheter som för de värnpliktiga själva. Värnpliktig, som hos vederbörande pastorsämbete, i Stockholm mantalskommisarien, uttager flyttningsbetyg eller anmäler inflyttning, skall därvid förete inskrivningsbok. Pastorsämbete, i Stockholm mantalskommisarien, åligger att i nämnda bok (sedel) införa anteckning om dagen för ut- och inflyttningen. Därjämte åligger ifrågavarande myndigheter att upprätta inflyttningskort enligt särskilt formulär. Kortet översändes till befälhavaren för det rullföringsområde, församlingen tillhör, och beträffande värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus, jämväl till sjömanshusombudsmannen. Då nu angivna bestämmelser endast avse ut- och inflyttning, komma sådana kort rullföringsbefålet icke tillhanda beträffande värnpliktig, som flyttar inom församling eller vistas inom församlingen utan att vara dit inflyttad.

Vid sidan av de uppgifter, som av civila myndigheter skola avlämnas till rullföringsbefålet, åligger det rullföringsområde tillhörande värnpliktig, som icke är i tjänstgöring, att meddela vederbörande rullföringsbefälhavare underrättelse om sin postadress, därest han vistas under annan adress, än den han uppgivit vid inskrivning eller mönstring. Sådan adressuppgift må meddelas muntligen å vederbörlig rullföringsexpedition, varvid inskrivningsbok skall företes, eller skriftligen enligt i nämnda bok lämnat formulär. Rullföringsområde tillhörande värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus och icke är i tjänstgöring, må göra adressanmälan hos sjömanshusombudsmannen eller, vid avmönstring, hos den, som förrättar avmönstringen, eller, därest den värnpliktige idkar sjöfart å utländskt fartyg till svensk konsul, vilken i sådant fall åligger att insända anmälan till vederbörande sjömanshusombudsman. Motsvarande bestämmelser finnas stadgade för värnpliktig tillhörande sjöfullföringsområde, som icke är i tjänstgöring. Försändelse, innehållande här omfördäld adressanmälan, befordras avgiftsfritt med posten.

Slutligen åligger pastorsämbete, i Stockholm mantalskommisarien, att upprätta anmälningskort enligt särskilt formulär, därest värnpliktig avflyttat

från riket, överförts till eller avförts från boken över obefintliga, anmält nytt släktnamn till införande i kyrkobok eller avlidit. Anmälningskortet översändes till vederbörande rullföringsbefälhavare samt beträffande värnpliktig, som är inskriven å sjömanshus, jämväl till vederbörande sjömanshusombudsman.

Värnpliktig, som utan laga förfall underlåter fullgöra föreskriven mönstring eller adressanmälan, bötar för varje gång 5 kronor.

Kontrollbestämmelserna i *Norge* torde i samband med den pågående omarbetningen av »inskrivningsreglementet» komma att undergå viss ändring.

Enligt nu gällande bestämmelser omfattar den militära kontrollen linjen och lantvärnet. Landstormen rullföres icke, dock är att märka, att de värnpliktiga efter att hava tillhört linjen och lantvärnet först under det år, varunder de fylla 45 år inträda i landstormen.

Varje infanteriregemente (bataljon, kompani) har sitt distrikt, från vilket truppförbandet erhåller sina värnpliktiga. Kompanidistrikten äro indelade i mindre områden, vart och ett under en s. k. fördelningsunderofficer. Denne utövar den närmaste kontrollen över de värnpliktiga. Han har befäl över alla inom hans distrikt boende underbefäl och meniga samt har skyldighet att känna var och ens adress, yrke o. s. v.

För att göra distriktstjänsten fullt effektiv gäller angående de värnpliktigas bostad, resor och mönstringar följande.

Värnpliktig skall efter flyttning från en plats till en annan omedelbart anmäla sig för närmaste militära förman på den nya platsen. I regel överföres härvid den värnpliktige till det nya förband, inom vars distrikt han bo ätter sig.

De värnpliktiga få (under tiden mellan vapenövningarna) företaga resor inom landet på det villkor, att vid kortare tids bortovaro (mindre än en vecka), tjänstemedlande hastigast möjligt kan komma honom tillhanda samt vid längre tids bortovaro (mer än en vecka) avresa anmäles för närmaste förman, som under resan skall hållas underrättad om de olika adresserna. Vid permission för resa erhåller den värnpliktige en permissionssedel, som vid återkomsten skall tillställas fördelningsunderofficeren. Permission för resa utomlands kan beviljas av fördelningsunderofficeren intill två månader och av kompanichefen intill ett år.

För kontroll av distriktstjänsten verkställas mönstringar, dels genom personlig inställelse, dels genom skriftlig mönstringsanmälan. Mönstring genom personlig inställelse sker endast, när kommanderande generalen så befäller. Skriftlig mönstringsanmälan äger i Oslo rum en gång om året. Utanför Oslo kan vederbörande regementschef anbefalla skriftlig mönstring, om han finner dylik önskvärd.

I *Finland* äro för kontrollen över de värnpliktiga varje uppbådsområde (rullföringsområde) indelat i ett antal kontrolldistrikt. Kontrolldistriktet står under ledning av en lokal kontrollant. Som sådan förordnas på landet länsman och i stad polistjänsteman. Kontrollen omfattar de värnpliktigas uppehållsort och deras personliga förhållanden, såvitt dessa äro av militär betydelse.

Kontroll underkastad värnpliktig är skyldig att draga försorg om, att vederbörande lokala kontrollant städse kan sätta sig i förbindelse med honom. Adressförändringar skola därför omedelbart anmälas till vederbörande lokala kontrollant.

Avlägsnar sig värnpliktig från sin boningsort, skall han antingen underrätta vederbörande lokala kontrollant om sin tillfälliga adress och om sin återkomst eller också för sig ställa ombud, genom vars förmedling meddelanden under

tiden säkert och utan tidsutdräkt kunna honom tillställas. Vid resa utomlands skall han anmäla sin adress på närmaste finska konsulat.

Då försvarsministern finner det nödigt, må kontroll underkastade värnpliktiga genom kungörelse kallas till kontrollmöte å ort inom kontrolldistriktet.

Därest värnpliktig tredskas att lämna för kontrollen erforderliga upplysningar, som han är skyldig att lämna, kan han vid vite av högst 300 mark åläggas att personligen infinna sig hos vederbörande lokala kontrollant. Sådan åtgärd får icke överklagas.

I *Danmark* tillhör den värnpliktige under hela sin värnpliktstid ett och samma kompani (motsvarande förband), såvida han icke avflyttar till annan ort, då han tilldelas ett nytt truppförband.

Den värnpliktige är skyldig att till sitt kompani (etc.) anmäla flyttning inom 8 dagar. Underlåtes detta, straffas han med böter från 10 till 100 kronor, såvida icke särskilt förmildrande omständigheter föreligga. För resa utom landet fordras utresetillstånd av den värnpliktiges militära befälhavare.

Dessutom kan försvarsministern anbefalla mönstring med de värnpliktiga, som, om de utan laga förfall utebliva från denna, straffas med böter från 4 till 40 kronor.

I *Schweiz* inkallas de värnpliktiga till korta repetitionsövningar under en lång följd av år samt hava dessutom skyldighet, att så länge de kvarstå i värnpliktsåldern årligen framvisa de uniformspersedlar, vapen m. m., som här av den värnpliktige själv förvaras, även då han icke är i tjänstgöring. Dessa inspektioner verkställas distriktsvis av officerare, som resa omkring till de värnpliktiga. Sådana värnpliktiga, som ej hava fast bostad eller som resa utomlands, äro skyldiga att vid utryckning från tjänstgöring lämna tillbaka sina persedlar. Vid flyttning inom landet är den värnpliktige skyldig anmäla detta till vederbörande sektionschef (rullföringsbefälhavare), värnpliktiga officerare, underofficerare samt kavallerister dessutom genom skriftligt meddelande till vederbörande truppförbandschef. För vistelse utom landet mer än tre månader fordras särskilt tillstånd av kretskommendanten (inskrivningsbefälhavaren). Legation eller konsulat skall ständigt hållas underrättat om adressen. Före avresan och vid hemkomsten skall den värnpliktige anmäla sig hos sektionschefen.

Av den ovan gjorda utredningen framgår, att kontrollen över de värnpliktiga, då de icke äro i tjänstgöring, i de anförda främmande länderna i allmänhet är betydligt mera omfattande och för de värnpliktiga mera betungande än i Sverige.

Frågan om borttagande av i värnpliktslagen stadgad mönstrings- och adressanmälningsskyldighet och dess ersättande med i annan ordning lämnade uppgifter har vid flera föregående tillfällen varit föremål för behandling. Här må endast erinras om de utredningar, vilka blivit verkställda av 1917 års värnpliktskommission och av andra lagutskottet vid 1927 års riksdag.

1917 års värnpliktskommission, som underkastat frågan om de värnpliktigas mönstringsskyldighet en uttömmande granskning och även upptagit till prövning förslaget att ersätta denna med uppgifter från mantalsmyndighet, har bl. a. anfört, att kommissionen icke kunnat finna något sätt, som bättre och med mindre besvär för de värnpliktiga än den nuvarande mönstringen tillgodosåge såväl statens berättigade krav härutinnan, som den enskildes intressen. Att märka vore nämligen, att *primäruppgifterna* under alla förhållanden *måste lämnas av de värnpliktiga själva*. Vidare kunde kommissionen icke biträda förslaget att borttaga adressanmälningsskyldigheten för de värnpliktiga.

Andra lagutskottet vid 1927 års riksdag har i utlåtande den 15 februari 1927 anfört, att inom utskottet verkställd utredning givit vid handen, att andra sätt för erhållande av mönstringsuppgifter m. m. skulle bliva mindre effektiva, för det allmänna dyrbarare och för de värnpliktiga icke mindre betungande. Primäruppgifterna måste nämligen alltid lämnas av de värnpliktiga.

I den nu föreliggande framställningen, som endast berör förhållandena i Stockholm, har anförts, att det under november månad ålåg befolkningen i Stockholm att mantalsskriva sig. För män i värnpliktsåldern tillkomme därjämte att under samma månad göra anmälan om sin adress till rullföringsområdets expedition. Mantalskontoret anmälde alla nya adresser till rullföringen, dock med undantag, då flyttning skedde inom kyrkoförsamling. Utvidgades skyldigheten härutinnan för mantalskontoret, så torde bliva svårt att motbevisa ett påstående, att mantalskontorets adressuppgifter till rullföringen vore mera värdefulla än de uppgifter, som inkomme genom den personliga mönstringen. Därest mönstringen icke helt avskaffades, kunde densamma bäst ske vid mantalskontoret, antingen genom att särskild mönstringsanmälan till rullföringen bifogades eller att i en egen kolumn ifylldes å mantalsförteckningen,¹ att avgivaren vore mönstringsskyldig.

Som av det anförda framgår, grundar sig framställningen på en felaktig uppfattning angående ändamålet med *mönstringen*.

Mönstringen avser icke blott att lämna rullföringsmyndigheterna vissa uppgifter för vidtagande av ur mobiliseringssynpunkt erforderliga åtgärder utan även att för ett planenligt genomförande av en mobilisering bibringa de värnpliktiga en riktig kännedom om deras värnpliktsförhållanden. Härför erfordras icke blott, såsom framställningen synes förutsätta, enbart uppgifter till rullföringsmyndigheterna angående de värnpliktigas adresser utan även vissa andra uppgifter beträffande deras värnpliktsförhållanden, ävensom att rättelse åvägabringas i de fall, de värnpliktiga visa sig icke hava nöjaktig kunskap härom.

Kännedom om de värnpliktigas adresser är nödvändig för inkallelse med personliga order till såväl freds- som krigstjänstgöring. Detta inkallelsesätt måste användas beträffande specialutbildad personal, vilken alltefter vid truppförbanden föreliggande mobiliseringsbehov av dylik måste inkallas i särskild ordning, oberoende av övriga samma truppförband tillhörande värnpliktiga. Dylika order måste vidare i vissa fall, särskilt beträffande landstormen, komma till användning, då det gäller att begränsa mobiliseringens omfattning eller vid hemlighållande av inkallelse.

De värnpliktigas inskrivnings-(överförings-)årtal överensstämmer ofta icke med årtalet på den årsklass, den värnpliktige tillhör. Vid mönstringen kontrolleras att de värnpliktiga äga riktig uppfattning i detta hänseende. Till såväl freds- som krigstjänstgöring inkallas det övervägande antalet värnpliktiga genom kungörelse, angivande inkallade årsklasser. På grund härav är en noggrann kännedom hos de värnpliktiga om den årsklass, vederbörande tillhör, en förutsättning för de värnpliktigas riktiga inställelse och mobiliseringens planliga genomförande.

Kännedom om av de värnpliktiga under mönstringsåret utövad yrkesverksamhet är av betydelse för deras inkallelse vid mobilisering för ev. användning i vissa yrken, t. ex. såsom bilförare, hovslagare m. fl.

¹ Här torde menas uppgift av mantalsskrivningsskyldiga.

Kontroll vid mönstring beträffande det truppslag, de värnpliktiga tillhöra, är av särskild betydelse för såsom militärarbetare eller till ersättningsreserven i depå-tjänst uttagna, vilka fullgjort sin fredstjänstgöring vid truppförband av annat truppslag än det, som de vid inskrivningen tilldelats. Vid mobilisering inkallas nämligen ifrågavarande värnpliktiga genom kungörelse till det truppslag, de vid inskrivningen tilldelats, och icke det truppslag, där tjänstgöringen i fredstid fullgjorts.

De av vissa värnpliktiga vid mönstringen lämnade uppgifterna beträffande avlagd examen, genomgången utbildningskurs och innehavande befattning är av betydelse för rullföringsbefalet för kontroll och ev. vidtagande av åtgärder ifråga om nämnda värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden och behov av upp-skov vid mobilisering.

Samtliga ovan anförda av de värnpliktiga vid mönstring lämnade uppgifter äro erforderliga för beräkning av vid mobilisering inställeskyldiga årsklasser (klasser). Såvitt möjligt tillförlitliga beräkningar i detta hänseende äro nödvändiga förutsättningar för bestämmandet av antalet årsklasser, som vid mobilisering skola inkallas för krigsorganisationens genomförande.

Av ovanstående framgår, att mönstringsarbetet icke blott omfattar ett insamlande av vissa uppgifter från de värnpliktiga, utan även ett meddelande till de värnpliktiga av sådana uppgifter, vilka för dem äro av betydelse vid mobilisering.

Ur militär synpunkt vore en återgång till mönstring genom obligatorisk personlig inställelse önskvärd, då denna form för mönstring är den, som lämnar största garantin för pålitliga uppgifter samt för vidtagande av erforderliga rättelser. Den kvarstående möjligheten att mönstra genom personlig inställelse, varav ett stort antal värnpliktiga fortfarande begagnar sig, måste under alla förhållanden bibehållas.

Vid insändande av mönstringsanmälan genom mantalsskrivningsförrättare i Stockholm måste, därest det med mönstringen avsedda ändamålet skulle kunna vinnas, de värnpliktiga själva å denna lämna samtliga de uppgifter, som nu äro föreskrivna vid dylik anmälan avgivande. Därjämte måste inskrivningsbok bifogas av värnpliktig, som under året med eller utan laga förfall utblivit från honom åliggande värnpliktstjänstgöring. För de värnpliktiga, vilka icke begagna sig av möjligheten att mönstra genom personlig inställelse, skulle den föreslagna anordningen sålunda endast innebära, att motsvarande mönstringsanmälan avlämnas till mantalssmyndighet i stället för till postverket. För mantalssmyndigheten skulle anordningen medföra ett ändamålslost ökat arbete. De mobiliserings- och redovisningshandlingar m. m., som av rullföringsmyndigheterna upprättas på grundvalen av de avlämnade mönstringsuppgifterna, skulle icke kunna färdigställas förrän omkring en månad senare än nu är fallet. Därigenom skulle arbetet med dessa handlingars upprättande komma i kontakt med inskrivningsförrättningarna, vilket skulle omöjliggöra dessa senares avslutande inom föreskriven tid. I detta sammanhang torde böra framhållas, att en förlängning av tiden för inskrivningsförrättningarna icke låter sig göra med hänsyn till vissa värnpliktigas påbörjande av dem åliggande tjänstgöring.

Ifråga om tillämpningen av den föreslagna anordningen för avlämnande av mönstringsanmälan å andra orter än Stockholm har mantalsskontoret i Stockholm och överståthållarämbetet för polisärenden uttalat vissa tvivelsmål. Då, som av det ovan anförda framgår, den föreslagna anordningen icke bör komma till stånd beträffande Stockholm, saknas anledning att närmare ingå på en granskning av dess tillämpning ifråga om landet i övrigt. Här må endast de av nyssnämnda myndigheter uttalade tvivelsmålen understrykas.

Med utgångspunkt från den felaktiga uppfattningen, att mönstringen skulle kunna ersättas med enbart *adressanmälan*, har vidare i den föreliggande framställningen föreslagits, att för mantalskommisarien i Stockholm nu stadgat åliggande att till rullföringsmyndigheterna anmäla inflyttning i församling i Stockholm skulle utvidgas till att omfatta även anmälan beträffande flyttning inom samma församling.

Enligt före nuvarande värnpliktslag och inskrivningsföreskrifter gällande bestämmelser ålåg värnpliktig att vid vistelse under en tid av mer än en månad å annan ort än kyrkobokföringsorten göra adressanmälan till vederbörande rullföringsbefälhavare. Pastorsämbete, i Stockholm roteman, ålåg att till vederbörlig rullföringsmyndighet meddela icke blott inflyttning i församling utan även adressanmälan inom församling.

Genom föreskrifterna i nu gällande värnpliktslag och inskrivningsföreskrifter har värnpliktigs skyldighet att anmäla adress utvidgats till att omfatta anmälan om varje ombyte av vistelseort, vare sig detta ombyte är av tillfällig eller stadigvarande natur. Samtidigt har skyldigheten för pastorsämbete, i Stockholm mantalskommisarien, att till vederbörlig rullföringsmyndighet meddela adressanmälan inom församling borttagits, medan skyldigheten att meddela inflyttning till församling alltjämt kvarstår.

Den principiella innebörden av dessa så nyligen som år 1925 utfärdade föreskrifter är, att ansvaret beträffande adressanmälan vid alla tillfällen i första hand lags på de värnpliktiga själva. Att vid inflyttning i församling en dubbelkontroll förefinnes genom skyldigheten för pastorsämbete, i Stockholm mantalskommisarien, att meddela inflyttningen till vederbörlig rullföringsmyndighet torde icke kunna betraktas såsom en olägenhet. En dylik dubbelkontroll över de värnpliktiga förefinnes även i andra hänseenden t. ex. skyldigheten för vissa undervisningsanstalter att lämna uppgifter om examina och studier samt de värnpliktigas egna skyldigheter i detta avseende vid mönstring.

Mot att den nu förefintliga dubbelkontrollen ifråga om adresser på sätt, som i framställningen föreslagits, utvidgas genom att mantalskommisarien i Stockholm ålägges att även meddela vederbörande rullföringsmyndighet adressförändring inom församling, finnes intet att erinra. På grund av de för Stockholm säregna föreskrifterna ifråga om civil folkbokföring och mantalsskrivning kan emellertid en dylik utvidgad adressanmälningskyldighet endast tillämpas ifråga om Stockholm. Detta förhållande var också på sin tid anledningen till att den pastorsämbete i landsorten åliggande skyldigheten att till rullföringsmyndighet meddela adressanmälan inom församling såsom ineffektiv borttogs.

Slutligen torde böra framhållas betydelsen av att i en härorganisation sådan som den svenska med kort utbildningstid och ett fåtal repetitionsövningar inga åtgärder vidtagas, vilka äro ägnade att ytterligare minska det redan nu lösliga sambandet mellan icke i tjänstgöring varande värnpliktiga och de militära myndigheterna.

På grund av vad ovan anförts, får hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet jag härmed hemställa, att föreliggande framställning icke måtte föranleda någon Eders Kungl. Maj:ts åtgärd. Dock synes böra tagas under omprövning, huruvida icke mantalskommisarien i Stockholm bör åläggas att till vederbörlig rullföringsmyndighet meddela jämväl adressanmälan vid flyttning inom församling.

Genom beslut den 7 november 1929 fann *Kungl. Maj:t* förevarande framställning icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

I sitt vid 1927 års riksdag avgivna utlåtande, nr 2, anförde andra lagutskottet följande: **Utskottet.**

Bibehållandet av mönstrings- och adressanmälningsskyldigheten för värnpliktiga har ansetts vara ur mobiliseringssynpunkt synnerligen viktigt. Den kontroll i fråga om i stamrullan förekommande uppgifter om den enskilde värnpliktiges namn, årsklass, yrke, adress, truppslag, truppförband, avlagd examen, genomgången utbildningskurs och innehavande befattning, som mönstringsuppgiften möjliggör, har stor betydelse, ej minst för den specialutbildade personalens krigsplacering å de på förhand i detalj utarbetade mobiliseringsplanerna.

Vidare möjliggör mönstringen beräkning vid de särskilda truppförbanden av det antal värnpliktiga av olika årsklasser, som kan väntas komma att inställa sig vid mobilisering. På tillförlitliga uppgifter i detta avseende måste givetvis krigsorganisationens omfattning grundas.

Genom mönstringsanmälan kontrolleras även, huruvida de värnpliktiga äga kännedom om den årsklass de tillhöra. Denna kontroll är av stor betydelse, då den värnpliktiges årsklass-siffra icke alltid överensstämmer med det i inskrivningsnumret upptagna inskrivnings- (överförings-) året. Stora kategorier värnpliktiga inkallas ju till såväl freds- som krigstjänstgöring årsklassvis genom allmänna kungörelser, varav följer att en noggrann kännedom hos vederbörande om hans årsklass måste vara en nödvändig förutsättning för att inställelsen till tjänstgöring skall kunna ske med erforderlig snabbhet.

För en snabb inkallelse genom personlig order till såväl freds- som krigstjänstgöring är den noggranna kännedom om de värnpliktigas adresser, som mönstring och adressanmälan möjliggör, av stor betydelse. Dylika order måste användas vid inkallelse av personal med specialutbildning och därav föranledd specialanvändning under tjänstgöring. Detta inkallelsesätt lämnar också möjlighet att vid mobilisering begränsa inkallelsen till vissa kategorier värnpliktiga, ävensom att t. ex. före ett krigsutbrott hemlighålla viss inkallelse. Nödvändigheten för rullföringsbefälet att känna de värnpliktigas adresser gäller ej minst de årsklasser, som tillhöra landstormen.

I alldeles särskild grad torde såväl mönstring som adressanmälning vara erforderliga under de närmaste åren på grund av den i samband med truppförbandsindragningarna stående ändrade militäradministrativa indelningen.

Såsom av den ovan lämnade utredningen framgår, har av sakkunniga verkställts undersökning, huruvida möjlighet förelåge att ersätta mönstringen med på annat sätt lämnade uppgifter. Utredningen har emellertid givit vid handen, att de ifrågasatta utvägarna skulle bli mindre effektiva, för det allmänna dyrbarare och för de värnpliktiga själva icke mindre betungande. Primäruppgifterna måste nämligen alltid lämnas av de värnpliktiga själva, då, såsom ovan nämnts, mönstringen ingalunda enbart avser att hålla rullföringsbefälet underrättat om de värnpliktigas adresser utan jämväl innebär lämnandet av åtskilliga andra för rullföringen minst lika betydelsefulla uppgifter. Sådana anvisningar om någon hittills obeaktad utväg, att de böra föranleda igångsättandet av en ny utredning, ha ej lämnats i de föreliggande motionerna.

Den skyldighet, som enligt värnpliktslagen och inskrivningsförordningen i berörda hänseenden åligger de värnpliktiga, torde för övrigt icke innebära så avsevärt besvär för den enskilde medborgaren, att dess avskaffande eller inskränkande enbart av denna anledning kan vara erforderligt.

Vad utskottet vid nämnda riksdag anförde torde fortfarande äga giltighet. Det alltmera stegrade kravet att för särskilda ändamål vid mobilisering utnyttja

den värnpliktiga personalens yrkesutbildning nödvändiggör, att vederbörande myndigheter äga en noggrann kännedom om de värnpliktigas under senaste tiden förvärvade yrkesskicklighet m. m. Såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen ha, sedan utskottet senast avgav yttrande i ärendet, ytterligare upplysningar i sammanhang med mönstringen ansetts böra avfordras de värnpliktiga.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 februari 1930.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Westman, von Sydow**, *Linder**, *Atmkvist, Sigfrid Hansson, Frändén, Österström* och *Norman*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Hage, Jeppsson, Johanson* i Hallagården*, *Andersson* i Rasjön*, *Johansson* i Sollefteå*, *Petersson* i Lerbäcksbyn och *Sandström*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herr *Linder*, som ansett, att utskottet med anledning av herr *Anderssons* i Malmö motion, II: 258, bort föreslå, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående förenkling av värnpliktsmönstringen samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda;

2) av herrar *Norman, Hage* och *Johansson* i Sollefteå, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, har det i motionerna framförda yrkandet vid flera tillfällen, nämligen åren 1902, 1905, 1911, 1912, 1918, 1920, 1925 och 1927, helt eller delvis gjorts till föremål för riksdagsmotioner och har riksdagen för sin del tvenne gånger uttalat sig för utredning i frågan. Under den utredning, som med anledning härav igångsatts, hava bl. a. 8 länsstyrelser,

57 kontraktsprostar och 66 mantalsskrivningsförrättare uttalat sig för att den årliga mönstringen borde bortfalla och att man lämpligen kunde vidtaga andra anordningar för att uppnå samma effekt som med det nuvarande systemet.

Utskottet vill i det sammanhanget giva uttryck åt den meningen, att nämnda system är allt för omständligt, då man använder tre olika anordningar för att hålla reda på de värnpliktiga, nämligen *dels* den årliga höstmönstringen, *dels* de värnpliktigas adressanmälningar vid flyttning eller tillfällig vistelse utom hemorten och *dels* slutligen pastorsämbetenas uppgifter om värnpliktigas ut- och inflyttning ur församling m. m. Just nu, då man inom all statsverksamhet söker efter möjlighet att förenkla statsorganisationen och nedbringa administrationskostnaderna, kan man ha anledning ifrågasätta, om det verkligen skall vara nödvändigt att inom detta område dragas med ett så vidlyftigt mångskriveri, som måste bli en följd av ovannämnda bestämmelser. Härvidlag kan då först ifrågasättas, om ej adressanmälningsskyldigheten skulle kunna borttagas, isynnerhet som de bestämmelser, som gälla i nämnda hänseende, i många fall endast bli bestämmelser på papperet. Likaså kan ifrågasättas, om det verkligen skall vara nödvändigt, att en person, för vilken inga nya förhållanden inträffat, *varje* år skall insända mönstringsanmälan. Det borde åtminstone kunna göras till föremål för undersökning, om ej det årliga mönstringsförfarandet kunde ordnas så, att mönstringsanmälningar endast behöfde insändas av de värnpliktiga, som hade att anmäla förändrad adress, yrkeställning eller dylikt. Skulle en på detta sätt ordnad mönstring ej anses fullt tillfredsställande, kunde man vid en eventuell utredning även upptaga till granskning den frågan, om ej nämnda mönstring även kunde förbindas med en höstmönstring, omfattande *alla* värnpliktiga, men återkommande med vissa — exempelvis tre eller fem — års mellanrum. Utredningen kunde ju få omfatta även andra uppslag till frågans ordnande, vilka under den föregående undersökningen av spörsmålet framförts eller som eventuellt i övrigt framkomma, exempelvis om ej mönstringen kunde ske i samband med mantalsskrivningen, vilket förordats av stadskollegiet i Stockholm.

Utskottet har alltså den meningen, att man icke bör böja sig inför resultatet av de utredningar, som hittills gjorts i frågan, utan att man bör med anledning av de föreliggande motionerna påyrka en undersökning av hela spörsmålet, som bl. a. kan åskådliggöra, om ej den ökade korrekthet, som otvivelaktigt erhålles med det nuvarande allt för omständliga kontrollsystemet, köpes för ett allt för dyrt pris, då naturligtvis tillvaron av ett så omständligt system måste inverka i utgiftsökande riktning för statsverket och det allmänna.

Under hänvisning till denna motivering får utskottet alltså med anledning av de väckta motionerna nr 258 och 342 i andra kammaren föreslå,

att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, under vilka villkor den i värnpliktslagen stadgade mönstringsskyldigheten skulle kunna avskaffas eller väsentligen inskränkas.»